

Відгук

офіційного опонента про дисертаційну роботу

Задворного Сергія Ігоровича

на тему «*Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону*

(на матеріалах Хмельницької області)»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата

географічних наук за спеціальністю 11.00.02 –

економічна та соціальна географія

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із планами і напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організації, державними та галузевими науковими програмами.

Культура існує в матеріальних і духовних цінностях, мові, традиціях, звичаях, і в такому вигляді успадковується нащадками. Національна самосвідомість нерозривно пов'язана з національною культурою як основною ознакою нації, при здійсненні творчої діяльності людина освоює багатство культури яке чинить позитивний вплив на формування дієвої та розвинутої особистості, а процес засвоєння культури особистістю продовжується протягом усього життя. Без культурної складової неможливий взагалі повноцінний суспільний розвиток держави. Для сучасного суспільства проблема формування духовної культури особливо актуальна, адже прослідковується відчуженість від культури, знецінення престижу освіченості, інтелектуальної та творчої діяльності, заниження моральних критеріїв поведінки складають невирішені проблеми при формуванні життєвої позиції підрастаючого покоління незалежної України.

Питання вивчення територіальної організації галузей сфери послуг на різних ієрархічних рівнях з позиції суспільної географії звучить ще з 80-х років ХХ століття та актуальність даної проблематики щораз посилюється. Важливими питаннями суспільно-географічної науки є вирішення науково-методичних і практичних проблем пов'язаних з дослідженням особливостей функціонування культурно-мистецької сфери України загалом та регіонів зокрема, її територіальної структури та перспектив розвитку.

Враховуючи негативні трансформаційні процеси в системі культури, що супроводжуються ліквідацією закладів даної сфери, дослідження територіальної організації культурно-мистецької сфери набувають особливої актуальності. На сьогодні постає проблема у вивченні суспільно-географічних аспектів функціонування культурно-мистецької сфери регіону та доступності послуг її закладів для населення. Важливим є вивчення особливостей функціонування усіх компонентів комплексу та розроблення

пропозицій щодо оптимізації його територіальної організації на регіональному та державному рівнях. Тому пропонована дисертаційна робота є актуальною з наукових позицій так є надзвичайно своєчасною, адже на часі в Україні стоїть питання реформування сфери культури.

Дисертаційне дослідження Задворного С. І. виконане в межах наукової теми географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Географічні дослідження територіальних систем розселення і господарських систем» (№ державної реєстрації 0113 U 003331).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендації, що сформульовані в дисертації. Обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження забезпечується цілеспрямованим використанням і поєднанням різноманітних загальнонаукових, модерних та спеціальних емпіричних методів дослідження. Зокрема використано факторний і кластерний аналіз, типізацію, порівняльно-географічний метод та картографічне моделювання. Запропоновано алгоритм суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери обласного регіону.

При обґрунтуванні суспільно-географічної сутності поняття «культурно-мистецька сфера», розробці методичних засад суспільно-географічного дослідження компонентної, організаційної та територіальної структури культурно-мистецької сфери регіону, пропонуванні низки показників та здійсненні на їх основі типізації адміністративних районів Хмельницької області, обґрунтуванні перспектив розвитку сфери, здобувач використав праці значної кількості українських вчених.

Інформаційною базою дослідження стали матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Хмельницькій області, Хмельницької ОДА та Хмельницького обласного науково-методичного центру культури і мистецтва.

Суспільно-географічна оцінка територіальної організації культурно-мистецької сфери Хмельницької області детально проілюстрована 64 рисунками, з яких 27 картосхем, а значну кількість статистичного матеріалу систематизовано у 14 таблицях основного тексту та додатках, що викладені на 25 сторінках.

Обсяг матеріалу, вважаємо, є достатнім для обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендації, що запропоновані автором дисертаційного дослідження.

Достовірність і новизна викладених результатів, висновків і рекомендації.

Виходячи з поставленої мети якою є: комплексне вивчення культурно-мистецької сфери обласного регіону Хмельницької області, виявлення особливостей її територіальної організації і обґрунтуванні перспективних напрямів її вдосконалення, здобувач успішно вирішив такі завдання, які відзначаються своєю науковою новизною:

- з'ясовано суспільно-географічну сутність поняття «культурно-мистецька сфера» та запропоновано авторське трактування даного терміну (§1.1., с. 26);
- запропоноване авторське бачення оцінки культурно-мистецького потенціалу території (§1.3 с. 42-46);
- запропоновано алгоритм суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери обласного регіону з виділенням 7 етапів в ньому (§1.3, с. 37-38, рис. 1.6.);
- виявлено та науково обґрунтовано вплив загальних та регіональних факторів формування, функціонування та розвитку культурно-мистецької сфери (розділ 2.), проведено інтегральну оцінку ресурсів культурно-мистецького потенціалу обласного регіону (с. 84-87, рис.2.6., табл. 2.3, 2.4) ;
- проаналізовано функціонально-компонентну структуру культурно-мистецької сфери Хмельницької області, та укладено низку картосхем відповідного змісту (§3.1-3.4, рис. 3.1., 3.6, 3.11., 3.14.; 3.15., 3.16., 3.22., 3.23.)
- з використанням розрахованих коефіцієнтів територіальної концентрації та локалізації закладів культурно-мистецької сфери регіону здійснено хорологічний аналіз культурно-мистецької сфери досліджуваного регіону (§4.1. с. 156-160, табл. 4.2., 4.3., картосхеми 4.1., 4.2.; додатки Й, К);
- за результатами багатовимірного таксономічного аналізу проведено типізацію адміністративно-територіальних одиниць Хмельницької області за рівнем розвитку культурно-мистецької сфери (§4.1., с. 161-163, картосхема 4.4.)
- створено серію аналітичних, комплексних і синтетичних картосхем, що всебічно відображають особливості геопросторової організації культурно-мистецької сфери (рис. 4.6., 4.7; додатки Г2, Г3., Д., Е3, Є);
- запропоновано логіко-структурну модель культурно-мистецького кластеру вертикальної інтеграції та здійснено спробу кластеризації в культурно-мистецькій сфері Хмельницької області (§4.3, с.179-182, рис. 4.10., 4.11., табл. 4.4.).

- обґрунтовано перспективні напрями розвитку культурно-мистецької сфери обласного регіону (§4.4, с. 182-187).

Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Дисертаційне дослідження Задворного С. І. має вагоме науково-теоретичне значення, цінність якого визначається комплексним, міждисциплінарним підходом до реалізації поставлених завдань. Внесок здобувача наукового ступеня в теорію суспільної географії полягає у з'ясуванні суспільно-географічної сутності «культурно-мистецької сфери», виокремленні елементів територіальної структури культурно-мистецької сфери, вдосконаленні методики суспільно-географічної оцінки культурно-мистецького потенціалу в розрізі адміністративно-територіальних одиниць регіону, що можна використовувати й при дослідженні інших регіонів України.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їхнього використання органами місцевого самоврядування при розробці програм соціально-економічного розвитку регіону адміністративно-територіальних одиниць обласного регіону, оптимізації та реорганізації сфери культури як на місцевому так і на державному рівнях.

Наукові доробки С. І. Задворного є складовою частиною наукової теми географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Географічні дослідження територіальних систем розселення і господарських систем» (№ державної реєстрації 0113U003331). Результати дисертаційного дослідження використовуються Управлінням культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької обласної державної адміністрації при розробці концепції «Програми розвитку культури і духовності на період до 2017 року» (довідка № 01-316 від 19 лютого 2016 р.). Також вони використані у практичній діяльності Хмельницького обласного науково-методичного центру культури і мистецтва при розробці науково-методичних матеріалів для закладів культури в процесі децентралізації та перетворення їх в центри громад, при розробці культурно-мистецького бренду туристично-рекреаційних районів регіону (довідка №39 від 15 лютого 2016 р.). Матеріали дослідження втілені у навчально-виховному процесі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (акт впровадження №306-33/03 від 10 березня 2016 р.).

Дискусійні положення, зауваження та пропозиції. За загальної позитивної оцінки виконаного дисертаційного дослідження, варто звернути

увагу на деякі положення, що не отримали належного розкриття в дисертації чи є дискусійними, а також висловити певні зауваження та пропозиції:

- при аналізі факторів розвитку культурно-мистецької сфери обласного регіону варто було встановити тісноту взаємозв'язків з функціонуванням культурно-мистецької сфери, адже вплив окремих факторів (наприклад, кількість демонстраторів фільмів) є сумнівним, водночас вплив таких вагомих, як мозаїчність національного та конфесійного складу населення, розглянуто поверхнево, також не доведено, що сукупний позитивний вплив виявлених чинників проявляється в рівні розвитку культурно-мистецької сфери того чи іншого регіону (розділ 2);
- у розділі 3 при характеристиці функціонально-компонентної структури культурно-мистецької сфери основна увага приділена компонентам блоку А (соціально-культурне обслуговування і культурно-мистецька освіта), значно менше уваги відводиться блоку Б та В (охорона культурної спадщини, народна творчість, культурні ініціативи та громадські організації культурно-мистецького спрямування), а блоки Г (культурно-пізнавальний туризм) і Ґ (інші види економічної діяльності, пов'язані з культурою та мистецтвом) компонентної структури залишились взагалі поза увагою автора;
- у розділі 3 «Функціонально-компонентна та організаційно-управлінська структура культурно-мистецької сфери Хмельницької області» 92% текстового матеріалу присвячено компонентно-функціональній структурі а рівноцінна організаційно-управлінська структура культурно-мистецької сфери недостатньо розкрита (§3.5, с. 144-149);
- у текстовій частині дисертаційної роботи не вказано які види зв'язків забезпечують функціонування культурно-мистецької сфери, системи управління та формування територіальної організації, хоча на рис. 4.7. подано взаємозв'язки чотирьох рівнів між елементами територіальної структури;
- при виділенні таксономічних одиниць територіальної організації культурно-мистецької сфери доцільніше було використати іншу – класичну ієрархію (культурно-мистецький пункт, центр, вузол, район, зона), адже важко погодитись з тим твердженням, що населений пункт з наявним хоча б одним закладом культури можна називати «культурно-мистецьким центром» (§4.1, с. 164-166; рис. 4.6.);

- вважаємо, що зони демографічного впливу, що представлені на картосхемі 4.9. не можуть мати правильний радіальний характер, адже взаємодія між населеними пунктами є нерівномірною. Вочевидь, здобувач при визначенні даних зон користався показником найближчої (прямої) віддалі між населеними пунктами. Значно репрезентативніше використовувати показники відстаней за автомобільними шляхами (с. 174-175).
- вважаємо, що виділення «субкластерів» потребує додаткового обґрунтування, так як і виділення елементів функціональної структури кластерів горизонтальної інтеграції, в яких передбачається формування ядра кластеру та блоків внутрішньої та зовнішньої взаємодії. Також викликає сумнів пропонований автором термін «креативний кластер» (с. 178), адже мова йде не лише про творчість, при цьому до компонентної структури культурно-мистецької сфери автор включає й такі об'єкти як парки культури і відпочинку, ботанічні сади й зоопарки, релігійні організації, а тут не зовсім доцільно вживати термін «креатив»;
- пункт 4.4. носить більше декларативний характер, тут доцільно було б чіткіше відобразити проблеми функціонування позашкільних закладів, адже у сучасних умовах їх фінансування і загалом існування знаходиться під загрозою та подати пропозиції щодо оптимізації їх діяльності (с. 182-187);

Зміст та завершеність дослідження.

Зміст дисертаційної роботи викладений у логічній послідовності, складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (239 позиції), додатків (на 25 ст.)

У першому розділі розкрито теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери регіону, зокрема визначено роль та місце культурно-мистецької сфери у геокультурному просторі (с. 24-26; рис. 1.1), запропоновано та з'ясовано суспільно-географічну сутність поняття «культурно-мистецька сфера регіону» (С. 26), означено її завдання та структуру (с. 27-34; рис. 1.2, 1.3.; табл. 1.1), виділено етапи суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери (рис. 1.6), здійснено спробу суспільно-географічної оцінки культурно-мистецького потенціалу території і (с. 40-42; табл. 1.2.)

В другому розділі виявлено фактори формування культурно-мистецької сфери Хмельницької області (С.49; рис. 2.1.) запропоновано їх класифікацію та проаналізовано на різних рівнях, в т. ч. регіональному (с.. 50-86; рис. 2.2.,

2.3., 2.6.; табл. 2.3.). Здійснено SWOT-аналіз впливу виявлених чинників на функціонування культурно-мистецької сфери (с. 86-87, табл. 2.4.).

Третій розділ присвячений просторовому аналізу компонентної структури культурно-мистецької сфери Хмельницької області (с. 90-137; 8 картосхем). Тут подано порівняльний аналіз кожної компоненти з відповідними індикаторами, що детально проілюстровано.

У четвертому розділі за результатами багатовимірного таксономічного аналізу здійснено типізацію адміністративних районів за рівнем розвитку культурно-мистецької сфери (с. 161-163; рис. 4.4.) визначено показники локалізації та територіальної концентрації культурно-мистецьких закладів (С 157-160; табл. 4.2., 4.3.). При аналізі функціонально-територіальної структури культурно-мистецької сфери виявлено елементи різних ієрархічних рівнів та виділено вісім рівнів розвитку культурно-мистецьких центрів (с. 151-169, рис. 4.5., 4.6., 4.7.). На окрему увагу заслуговує показник напруги демографічного впливу центрів об'єднаних територіальних громад регіону (с. 174-175; рис. 4.9.). Використано кластерний підхід і розроблено логіко-структурну модель вертикальної кластеризації та запропоновано виділення на території Хмельницької області інноваційних культурно-мистецьких субкластерів (с.179-182; рис. 4.10, 4.11, табл. 4.4.).

Загальні висновки займають 3 сторінки і за структурою загалом відповідають меті і завданням дослідження. Список джерел, що цитуються в роботі включає 239 найменувань і має обсяг 26 ст. В додатках на 25 сторінках наведена значна кількість рисунків, картосхем та первинного розрахункового матеріалу.

Загалом дисертаційна робота є завершеним дослідженням, в якому представлені суспільно-географічні аспекти територіальної організації культурно-мистецької сфери та запропоновано методика суспільно-географічної оцінки культурно-мистецького потенціалу обласного регіону, що є важливим науковим доробком.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

За результатами дисертаційного дослідження здобувачем наукового ступеня опубліковано 21 наукову працю, з яких 8 у фахових виданнях, 3 статті – у закордонних виданнях та 12 праць апробаційного характеру. В опублікованих працях викладені основні ідеї та результати дисертаційного дослідження дисертанта.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Структура та основні положення дисертації повністю відображені в авторефераті.

Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та нормативним актам ДАК МОН України.

Дисертація С. І. Задворного відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», зокрема пп. 9, 11 і 12 та нормативним актам ДАК МОН України.

Оформлення дисертації та автореферату дисертації відповідає основним вимогам до дисертації та авторефератів дисертацій.

Загальний висновок.

Дисертація Задворного Сергія Ігоровича «Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону (на матеріалах Хмельницької області)» присвячена актуальній темі і має наукове та практичне значення. Вона спрямована на вирішення важливого наукового завдання – комплексного вивчення територіальної організації культурно-мистецької сфери обласного регіону з метою обґрунтування перспективних напрямів її вдосконалення.

В роботі отримано низку важливих результатів, які вдосконалюють науково-методичні основи суспільно-географічних досліджень територіальної організації культурно-мистецької сфери, зокрема запропоновано авторське бачення методики суспільно-географічного дослідження культурно-мистецької сфери обласного регіону.

Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, а її автор Задворний Сергій Ігорович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02. – економічна та соціальна географія.

17.06. 2016 р.

Доцент кафедри географії
та менеджменту туризму
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
кандидат географічних наук, доцент

О. Г. Заячук

